

Politieke mobilisering en geweld in Centraal Luzon (Filippijnen)

door OTTO D. VAN DEN MUIJZENBERG *

1, Inleiding

Centraal Luzon is een vruchtbare vlakte direct ten noorden van de Filippijnse metro-pool Manila. Diepgaand gekoloniseerd en dichtbevolkt is het gebied al tientallen jaren een centrum van agrarische onrust. In de jaren veertig en vijftig vormde Centraal Luzon het kerngebied van een boerenbeweging die het krachtigste anti-Japanse guerrillaleger van geheel Zuidoost-Azië voortbracht: de *Hukbalahap* (afkorting van Anti-Japans Volksleger) of kortweg *Huks*. De kracht van dit leger kwam vooral voort uit het feit dat de strijd tegen de nationale vijanden gecombineerd kon worden met een reeds voor de oorlog bestaande strijd van de boeren tegen de landheren. De laatsten kozen tezamen met de politietroepen grotendeels de zijde van de Japanners. Bij de bevrijding in 1945 hadden de *Huks* het plaatselijke en provinciale bestuur in Centraal Luzon grotendeels in handen. Dit werd echter snel ongedaan gemaakt door de al spoedig weer in de topfuncties teruggekeerde politieke elite die vreesde voor een definitieve aantasting van haar op landbezit gebaseerde macht. Toen deze elite vervolgens weigerde de uit Centraal Luzon afgevaardigde radicale volksvertegenwoordigers hun zetels in het parlement te laten bezetten en poogde de politieke heerschappij in Centraal Luzon met geweld terug te veroveren werd de *Huk* beweging gedwongen zich steeds militanter op te stellen. In dit proces verschoof de leiding van het volksfront dat de *Hukbalahap* had opgericht steeds meer naar de Communistische Partij van de Filippijnen (CPP). Het eindresultaat was zelfs een volledige inlijving van alle guerrilleros in de CPP in 1950. Al eerder (1948) werd besloten, dat de tot dan toe gevolgde methode van parlementaire, legale strijd niet toereikend was en dat geweld een beslissende rol moest spelen. Het Anti-Japanse Volksleger werd omgedoopt in Volksbevrijdingsleger (H.M.B.).¹

Door allerlei factoren mislukte de poging tot revolutie.² Van het guerrillaleger van 10.000 man bleven na enkele jaren slechts enkele honderden, in kleine groepjes opererende guerrilleros over. De steun voor de *Huks* in de dorpen leek verdwenen. Centraal Luzon werd weer betrekkelijk veilig. De landbouwoppervlakte breidde zich weer uit en de landheren kwamen hun pacht weer innen, hierbij vaak gesteund door politie of hun eigen haciendawachten. Het begrip 'Huk' werd voor velen synoniem met 'bandiet', temeer omdat gevangen CPP- en Hukleiders zich bij deze mening aansloten. 'Ideologische *Huks*' leken jarenlang alleen te bestaan wanneer in het parlement of ten overstaan van de Amerikaanse militaire hulpgever de noodzaak van

* Gegevens voor dit artikel werden verzameld tijdens een door de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO) gesubsidieerd verblijf voor sociologisch onderzoek van ruraal-urbane migratie in de Filippijnen, van april 1968 tot juli 1969. Anton Blok en Willem Wolters dank ik voor de vele gesprekken die we over onze in dit nummer van de Sociologische Gids gepresenteerde gemeenschappelijke interesse voerden.

¹ William J. Pomeroy, *Guerrilla and Counter-Guerrilla Warfare*, New York, 1964, pp. 63-4.

² Pomeroy, o.c., pp. 59-72 en Luis Taruc, *He who rides the tiger*, N.Y./Washington/London, 1967 en Alfred B. Saulo, *Communism in the Philippines*, Manila, 1969, geven feiten en visies van binnenuit. Van legerzijde beschrijven Napoleon D. Valeriano en Charles T. R. Bohannon, *Counter-Guerrilla Operations, the Philippine Experience*, N.Y./Wash., 1962, deze episode. Victor Lieberman, Why the *Hukbalahap* Movement failed, *Solidarity*, I, 4, 1966, pp. 22-30 en Jack D. Salmon, The *Huk* Rebellion, *Solidarity*, III, 12, 1968, pp. 1-30 geven een analyse van buitenaf van de mislukking van de opstand.

een flink defensiebudget moest worden aangetoond.

Na 1965 echter toe nPresident Marcos het bewind overnam, namen de activiteiten van de Huks weer toe. Niet alleen werden er meer burgers geliquideerd en waren er meer vuurcontacten tussen Huks en de strijdkrachten, ook werd een uitbreiding van de 'mass base', de re-activering van vroegere sympathisanten en leden gerapporteerd, terwijl de Huk-groepen honderden nieuwe, jonge, recruten aantrokken.

Eveneens gedurende Marcos' bewind was een toenemende activiteit waar te nemen van boerenbonden van verschillende radicaliteit in hun programma's.

In dit artikel zal ik pogen een inzicht te verschaffen in de verschillende vormen van politieke mobilisering die in Centraal Luzon aangetroffen worden. We zullen het begrip politieke mobilisering zowel in de betekenis hanteren die Köbbsen hieraan geeft als in die van Van Doorn. In het geval van de 'legale' politiek zoals die tot uiting komt in de werving van stemmen en pogingen van kiezers het beleid te beïnvloeden, gaat een verhoogde betrokkenheid van de bewoners van Centraal Luzon bij de organen van de staat (Köbbsen) vaak samen met een 'sprongsgewijze opvoering van sociale energie' (Van Doorn)³ (par. 2).

Bij de pogingen van het centrum, de nationale regering, een grotere greep op de bevolking van het gebied te krijgen en deze, eventueel tegen wil en dank, te betrekken bij de organen van de staat (Köbbsen) resulteert dit echter in apathie of zelfs mobilisering à la Van Doorn ten gunste van de revolutionaire beweging (par. 4). Door een ruime toepassing van geweld als middel van sociale beheersing is in Centraal Luzon een situatie ontstaan die we met E. V. Walter's begrip als 'terreurzone' willen aanduiden.⁴ Een kenmerk van terreur is dat de slachtoffers bewust worden uitgekozen. In ons geval zal blijken dat zij behoren tot categorieën personen die vitale posities bezetten in verband met de mobilisering van de dorpsbevolking.

2, Locale politiek, mobilisering en de relatie met het centrum

Hoewel er tussen Centraal Luzon en de rest van de Filippijnen grote verschillen bestaan is het goed eerst de aandacht te vestigen op een belangrijke overeenkomst in het politieke proces. Net als elders vormt de dyade, de relatie tussen twee personen, het basiselement van de politiek. Het zijn de persoonlijke relaties van kleine leidertjes op dorpsniveau die de basis vormen van een pyramide waarvan de top bezet wordt door de president. Leaders op ieder niveau overreden hun persoonlijke volgelingen, die vaak op hun beurt weer leider (*lider*) zijn, te stemmen op hun kandidaat. In ruil hiervoor kunnen de volgelingen rekenen op steun van de kant van de lider: materiële steun (geld, bepaalde openbare voorzieningen, werk) of immateriële steun, zoals hulp bij het benaderen van hoge ambtenaren, voorspraak in geval van

³ Zie de bijdragen van A. J. F. Köbbsen en J. A. A. van Doorn ter conferentie.

⁴ E. V. Walter, *Terror and resistance*, Oxford, 1969, pp. 6-7.

moeilijkheden met de politie etc. Hoewel politici van het provinciale en nationale niveau ook rechtstreekse contacten met de dorpsbevolking hebben zijn die veel oppervlakkiger van aard. In bliksembezoeken drukken deze politici talloze handen, beloven gouden bergen, en lossen hier en daar en passant enkele brandende problemen op. Illustratief voor hun optreden is het volgende gesprek tussen president Marcos en de barriocaptain (dorpshoofd) van Ungot, Tarlac, Tarlac:

Het gesprek vond plaats als onderdeel van een geslaagde poging van Marcos om te voorkomen dat een politiek explosieve mars ten behoeve van de uitvoering van de landhervorming voort zou gaan:

'*Marcos*: Do you have a pump? *C. Salas*: No (het dorp blijkt de 500 Pesos aanbetaling voor de irrigatiepomp niet op te kunnen brengen). *Marcos*: How much is the down payment? — P 500? I will take care of that myself — from my personal funds. Do you have an association, a cooperative to receive the pump? Then organize one . . . (Tegen de organisatoren van de mars). Let us make a model barrio. Do you have any suggestions? Do you have any objection to Ungot? (Tegen zijn assistenten:) You attend to this. See that Ungot is provided with what it needs to be a model barrio'.⁵

Deze zeer voorwaardelijke beloften op zichzelf zullen in de betrokken barrio weinig stemmen voor Marcos opleveren. Het is nu de taak van zijn lokale *leaders* om te zorgen dat een zodanig deel van de beloften in vervulling gaat dat de verkiezingen gunstig voor Marcos zullen verlopen. Slagen de *leaders* erin, verwezenlijking bij de betrokken ambtenaren af te dwingen, dan bezorgt dat hun de faam, 'krachtig' te zijn. Hun eigen politieke toekomst wordt daardoor gunstiger: ze kunnen tegenover hun *lider* meer eisen stellen omdat ze zelf meer stemmen kunnen leveren.

In de meeste gebieden van de Filippijnen treden leden van de landbezittende elite op als politicus. Zij kunnen min of meer automatisch rekenen op de electorale steun van hun pachters en de pachtersfamilies omdat zij in een persoonlijk gekleurde patronageverhouding tot hen staan. In Centraal Luzon ontbreekt een dergelijke persoonlijke verhouding tussen de meestal in Manila wonende grootgrondbezitters en hun pachters. De *hacienda*-opzieners voeren een strikt beheer, dat geen persoonlijke overwegingen toelaat. Wil nu een landheer in Centraal Luzon toch op de stemmen van zijn pachters kunnen rekenen dan moet hij hun steun verwerven op dezelfde wijze en met dezelfde middelen (beloften, beloningen) als andere *leaders*. In de praktijk heeft een landheer echter een machtig extra middel ter beschikking: hij kan dreigen met beëindiging van pachtcontracten, met inhouding van irrigatiewater en andere dwangmaatregelen. Op een normatieve stimulans (loyaliteit) kan hij niet vertrouwen zoals zijn collega's in de rest van het land.

Doordat patronageverhoudingen de grondbezitsrelaties niet meer verzachten is een belangrijke belemmering voor op klasse gebaseerde actie weggeval-
len.

⁵ *Weekly Graphic*, May 14, 1969.

Institutionalisering van dergelijke actie in het kader van het bestaande politieke bestel is echter tot nu toe mislukt. Een derde politieke partij is ondanks aanzetten hiertoe niet van de grond gekomen, o.a. door repressie (Democratic Alliance, 1946), gebrek aan fondsen en *leaders* (PPP, 1957, 1965), zodat kandidaten die voor een bepaalde klasse zouden willen strijden toch op één van de twee ideologisch identieke kaderpartijen zijn aangewezen om verkozen te worden.

Hoewel institutionalisering in de vorm van een partij niet heeft plaatsgevonden, toch komt er wel actie op klassebasis voor. Centraal Luzon is bij uitstek het gebied van de op klasse gebaseerde pressie-acties. Lukt het niet vertegenwoordigers van pachters en landarbeiders in het parlement verkozen te krijgen, men kan wél de notabelen in de volksvertegenwoordiging en regering door collectieve actie onder druk zetten en aldus maatregelen ten behoeve van de eigen groep bewerkstelligen. Het zijn met name de pachters van grote grondbezitters die door hun aantal bepaalde landhervormingsmaatregelen uitgevoerd gekregen hebben. Zij kunnen in voldoende grote aantallen demonstren en staken om indruk te maken en ook om het risico voor de individuele deelnemer te verkleinen. Eén of enkele 'lastige' pachters kunnen door een landheer ongemerkt van zijn hacienda afgezet worden of door harde middelen tot de orde geroepen. Met tientallen pachters lukt dit niet: aspirant politici of gekozen ambtenaren grijpen een conflict tussen een landheer en tientallen pachters graag aan om zich van toekomstige electorale steun te verzekeren.⁶

Met enige teleurstelling constateerde Takahashi dat de landheren het zelfs na de afkondiging van de Agricultural Land Reform Code (1963) in de omgeving van zijn onderzoeksdorp nog voor het zeggen hadden, hoezeer de pachters het wettelijk gelijk ook aan hun zijde hadden. Toch heeft de Code, die met moeite door de volksvertegenwoordiging werd geslept en in dat proces aanzienlijk werd afgezwakt, de mogelijkheid tot actie van de boeren vergroot. Voorheen konden landheren, hun haciendawachten, de politie en de nationale politietroepen zich beroepen op de Anti-Subversion wet (1957) om allerlei vergaderingen, stakingen en propaganda-acties te verstoren die op verandering van de status quo gericht waren.⁷ Nu wordt van overheids-

⁶ Akira Takahashi, *Land and peasants in Central Luzon*, Tokyo, 1969, pp. 74-6 geeft enkele gevallen van onderdrukking van individueel ondernomen emancipatiepogingen van pachters en één van collectief optreden van 50 pachters, met een nog onbekende afloop, maar kans op succes.

⁷ Zelfs de anti-communistische Federation of Free Farmers, die strikt binnen de termen van de wet voor uitvoering van agrarische wetten ijverde had meermalen last van tegenwerking door burgerlijke autoriteiten, het leger, de PC en politie, zie Sonya Diane Cater, *The Philippine Federation of Free Farmers*, Data Paper nr. 35, Southeast Asia Program, Cornell University, Ithaca, N.Y., 1959, pp. 51-2, 98-100 en Gerrit Huizer, persoonlijke mededeling. De radicale MASAKA, die als wettige boerenbond is erkend werd in januari 1969 door de militairen aangevallen als 'Frontorganisatie van de CPP'. De reactie van hoge regeringsfunctionarissen en de president, die

wege voorgeschreven dat er boerenbonden moeten komen en dat die beschermd moeten worden en juist vanwege het electorale potentieel zijn politici wel gedwongen af en toe aan deze wettelijke bepalingen kracht bij te zetten.

De belangrijkste 'issue' waarvoor actie wordt gevoerd is — uiteraard — gelegen in de sfeer van de grondbezit- en pachtverhoudingen. De Agricultural Land Reform Code voorziet in een complete omzetting van het Filippijnse platteland van een met primitieve middelen bewerkt grootgrondbezit tot een geheel van moderne middelgrote bedrijven. Als eerste fase is de overgang van deelbouw naar een vaste, lagere, pacht voorgeschreven; de tweede fase bestaat in aankoop en redistributie aan de pachters van grote landerijen.

Hoewel de Code als wet in principe op alle pachters en landheren in de Filippijnen van toepassing is wordt zij dit feitelijk eerst wanneer de president een bepaalde gemeente of gebied uitgeroepen heeft tot 'Landreform Area'. Om hem daartoe te krijgen ondernemen pachters acties: demonstraties, marsen, petities, enz. Zij richten boerenbonden op om bijv. de aankoop door de overheid van een bepaalde hacienda te bepleiten. Vele van dergelijke boerenbonden zijn typische mobiliseringsverschijnselen in de zin van Van Doorn: bijeengebracht door veelal niet-agrarische leiders (aspirant politici, advocaten, kerkelijke functionarissen) brengen de pachters voor korte tijd een hoeveelheid sociale energie op om daarna weer snel te demobiliseren. De leiders zelf demobiliseren veelal eveneens na het bereiken van hun doel, dat niet noodzakelijk hetzelfde was als dat van de pachters. Soms blijft een kleine kern over, die zo nodig aan de leden, meestal papieren leden, enkele diensten verstrekt: juridische hulp, in een enkel geval ook economische steun.

3, De boerenbeweging en de Huks

Hoewel de bewoners van Centraal Luzon voor een aantal zaken wel te mobiliseren zijn is het vooral voor niet-dorpelingen erg moeilijk om hen te organiseren. De betrokkenheid van gemobiliseerden is korte tijd groot, maar verloopt dan. Met betrekking tot Centraal Luzon zou ik de veronderstelling willen wagen dat de boerenbonden met de ruimste en radicaalste doelstellingen tevens de bonden zijn die het best georganiseerd zijn. Deze bonden, zo veronderstel ik, worden grotendeels geleid door lokale opinieleiders van wie velen hebben leren organiseren in de jaren veertig en vijftig.

Radicale doelstellingen — bijv. niet alleen uitvoering van de landhervormingswetten, maar ook dekolonisering van de Filippijnse economie, verwijdering van de Amerikaanse Bases — brengen de aanhangers van een beweging

enkele weken later het jaarlijkse MASAKA-congres toesprak, voorkwam dat de PC een systematische vervolging van MASAKA-leiders en leden inzette, die in feite reeds begonnen was met de dood van 5 MASAKA-leden, die voor Huks waren aangezien (14 januari 1969).

vrijwel automatisch in een positie van totale betrokkenheid. Juist hún activiteiten worden zorgvuldig gevolgd door politie, landheren, geheime diensten e.d. Zij zijn het voorwerp van huiszoekingen, herhaalde ondervragingen, verdachtmakingen, afranselingen, zo niet erger. Het voortdurende 'hinderlijk volgen' van deze bonden en hun leden scheidt a.h.w. een self-fulfilling prophecy: eindeloos vervolgd en lastig gevallen kiezen radicale boeren en hun zoons vaak de weg van de gewapende tegenstand: ze voegen zich bij de Huk-guerrilleros.

Bovenstaande uitspraken zijn niet gebaseerd op soliede, representatieve research maar geven ongeveer het beeld dat naar voren komt uit krantenberichten, verspreide mededelingen in wetenschappelijke verslagen en interviews.

De enige die ooit een, slechts weinig geslaagde, poging deed om een enigszins gedetailleerd beeld te verschaffen van aanleidingen en motieven tot toetreding tot gewapende Huks is Scaff.⁸ Uit zijn studie van 95 ex-Huks, die zich in het begin van de jaren vijftig hadden overgegeven en als boer in het zuidelijke Mindanao een 'nieuw bestaan' waren begonnen onder leiding van het leger blijkt dat agrariërs de belangrijkste categorie vormden. Slechts 10% van hen bezat zelf de grond die zij bewerkten, de rest waren pachter of pachterszoon geweest. Een bevestiging van het belang van de landkwestie voor mobilisering van de bevolking van Centraal Luzon, zou men zeggen. Binnen de ruime categorie 'pachters' bestaat echter een grote verscheidenheid in welstand, politieke macht en prestige, al naar de omvang, ligging en irrigatiesituatie van het gepachte land. Ook maakt het verschil of een pachter met een bepaalde 'objectieve economische positie' deze positie inneemt in een dorp van louter pachters of één waarin ook eigenerfde boeren wonen.

Scaff geeft ook enkele inlichtingen over de wijze van toetreding tot de Huks. Hoewel hij in zijn commentaar grote nadruk legt op het gebruik van dwang door de Huks bij de recrutering spreken zijn eigen cijfers dit tegen. Tegenover 38% van de ondervraagden die gekidnapped zeiden te zijn, of 'overreed door een groep gewapende mannen' stonden 62% die uit zichzelf waren toegetreden, waarbij vriendschap met een Huk de belangrijkste rol speelde (38%).⁹

Van de huidige Huks is zo mogelijk nog minder bekend. De militaire inlichtingendiensten beschikken niet eens over up-to-date foto's van de leiders, laat staan dat ze van de gewone leden een gefundeerd sociologisch beeld kunnen opstellen. Zorgvuldige analyse van krantenberichten gedurende iets meer dan een jaar bevestigt echter het belang van vriendschapsbanden, verwantschap en buurt- en dorpsgenootschap bij de recrutering.

Toen de opstand van de Huks omstreeks 1950 militair gebroken was keerden vele vooroorlogse toestanden terug in 'Huklandia'. Behalve daar waar de Huks het sterkst waren geweest, zoals in oostelijk Pampanga, stelden de landheren weer de oude pachtsommen in en poogden zich te ontdoen van radicale pachters. Toch was er in zoverre iets veranderd dat het electoraat van Centraal Luzon in omvang aanzienlijk was toegenomen, zodat iedere politicus

⁸ Alvin H. Scaff, *The Philippine Answer to Communism*, Stanford, 1955, ch. X.

⁹ Scaff, o.c. p. 122.

op nationaal niveau uit zelfbehoud verplicht was toch enige respons op eisen vanuit het gebied te geven. Deze noodzaak en het vrijwel ongewijzigd voortduren van de drukkende economische verhoudingen verzekerden de Huks hun voortbestaan.

De Hukbeweging was, militair verslagen en beroofd van vrijwel alle topleiders, in 1956 overgegaan tot een politiek van legale strijd. De guerilleros kregen opdracht zich van gewapende actie te onthouden en politiek-organisatorisch werk te verrichten om bestaande netwerken te behouden en zo mogelijk uit te bouwen.¹⁰ Van openlijke massa-actie kon, gezien het politieke klimaat (in 1957 werd een Anti-Subversie wet aangenomen, die het lidmaatschap van de CPP, de PKM, een linkse boerenbond-, of hun opvolgerorganisaties strafbaar stelde) nauwelijks sprake zijn.

Teneinde zich een zekere bewegingsvrijheid te verschaffen gingen regionale en lokale Huk-leiders overeenkomsten aan met 'burgerlijke' politici. Goed georganiseerd als zij waren tot in de dorpen konden zij met zekerheid stemmen leveren, in ruil waarvoor zij bijv. een bindende voordracht konden doen voor de positie van hoofd van het gemeentelijke politieapparaat. Ook ging men wel materiële overeenkomsten aan: na zijn verkiezing moest de politicus een bepaald bedrag per maand betalen, waarvan de Hukvolgelingen betaald konden worden, zodat zij niet al te zware eisen aan de boeren hoefden te stellen. Vervulling van de beloften door de verkozene werd zeker gesteld omdat deze behalve de electorale kracht van de Huks ook hun effectieve gebruik van de geweldssanctie kende.

In de loop van de jaren breidde deze 'vreedzame coexistentie' zich uit tot vrijwel de gehele provincie Pampanga en de zuidelijke helft van de provincie Tarlac. Hier vormen de Huks a.h.w. een parallel hiërarchie, die een aantal monopolies van de staat effectief aantast. Niet alleen innen de Huks *belastingen* — soms meer dan de lokale regering, zoals in het vermaaks- en servicecentrum Angeles City, gelegen naast de grote Amerikaanse Clark Airforce Base — ook spreken zij *recht*. Huks bemiddelen in conflicten tussen landheren en pachters en zorgen dat hun uitspraak nageleefd wordt, ze sporen veedieven op, die de politie en de Philippine Constabulary (PC) 'onvindbaar' hebben verklaard. Bovendien hebben de Huks het *geweldsmonopolie* van de staat effectief doorbroken. In laatste instantie berust hun voortbestaan op hun mogelijkheid zich tegen de gewapende acties van overheidstroepen te verdedigen: macht komt in Centraal Luzon inderdaad uit de loop van een geweer.

Ook in het economische leven spelen de Huks een belangrijke rol. Hun belastinginning (bij de boeren en landbezitters in rijst, naar draagkracht, bij

¹⁰ William J. Pomeroy, Struggle for full freedom in the Philippines, *Progressive Review*, nr. 5, 1965, p. 54.

anderen in geld) is één middel, directe participatie in de produktie een ander. Sommige landheren in het kerngebied hebben Huks als haciendaopzieder aangesteld en krijgen dan zonder mankeren een pachtopbrengst, die wel wat lager is dan die van voor de oorlog, maar geen risico's met zich brengt.

Binnen de Hukbeweging had de coëxistentie-politiek een splijting tot gevolg. De kampioenen van deze overlevingstaktiek, de Hukveteranen Pedro Taruc en Commander Sumulong stelden zich steeds minder revolutionaire doeleinden (uitvoering van landhervorming en herstel van rust en orde). Sumulong participeerde in feite als groot-ondernemer, bezitter van '40 à 50 hectare land' en politiek *lider* in de kapitalistische maatschappij. Verschillende malen werd hij door andere Commanders beschuldigd van verduistering van ingezamelde belastinggelden, van het leiden van een luxueus leven met grote auto's, concubines en golf. Deze beschuldigingen werden geloofwaardiger toen Sumulong kortgeleden (september 1970) gevangen genomen werd in een villa van één van zijn concubines. Een aantal omstandigheden wettigen ook het vermoeden dat Sumulong de accommodatie met het regime-Marcos (die hij tot tweemaal toe in de presidentsverkiezingen steunde) zover gevoerd heeft dat hij zichzelf overgaf onder gunstige voorwaarden (bv. steun aan Marcos' anti-Hukcampagne tegenover een beperkte gevangenisstraf, waarna hij rustig van zijn wereldse bezittingen zou kunnen gaan leven).¹¹ Een aantal kritische Huk-commanders zijn onder verdachte omstandigheden gedood. Hun weigering, dezelfde kandidaten te steunen met de door hen beheerste stemmen, soms gekoppeld met een weigering, de verzamelde belastinggelden af te dragen aan Sumulong schijnt hun op verraad door Sumulong aan de PC te staan gekomen te zijn.

De jonge strijd lustige Commander Dante had echter vergeleken met hen een voordeel in het feit dat zijn territorium niet direkt onder Sumulong's bereik lag. Hem lukte het uiteindelijk, Sumulong in de CPP en de guerrilla-organisatie van de toppositie te verdringen. Tegenover Sumulong's coëxistentie stelt Dante een confrontatietaktiek, uitbreiding van de Huk-'mass base' door propaganda, ondersteuning van stakingen en demonstraties, hinderlagen, bliksemanvallen op PC en militairen enz. Naar het schijnt werd de factie van Dante in 1969 versterkt doordat een aantal intellectuelen uit Manila zich bij hem voegden en aldus een ideologisch vacuum begonnen op te vullen dat bestond sinds de gevangenneming van de CPP-top in de jaren vijftig. In het voorjaar van dat jaar nam de CPP ook een nieuwe 'partijlijn' aan, die revolutionaire strijd volgens het patroon van de volksoorlog voorschreef. Het Volksbevrijdingsleger werd omgedoopt tot Nieuw Volksleger.

4, Mobilisering, sociale beheersing en geweld: Centraal Luzon als 'terreurzone'

Werden in het begin van de jaren zestig gemiddeld per jaar ongeveer twintig doden als slachtoffers van de Huks genoteerd, na 1966 nam het aantal liquidaties snel toe.

¹¹ De gegevens over de huidige Huk-beweging zijn verkregen door zorgvuldige vergelijking van krantenberichten en analyses door diverse journalisten en politici gedurende mijn verblijf in de Filippijnen. Zij zijn aangevuld door gegevens en visies verkregen in interviews met enkele zeer goed geïnformeerde sleutelinformanten. De interviews met Sumulong vonden plaats in het voorjaar en juli van 1970. De interviewers waren leden van de Filippijnse volksvertegenwoordiging. Zie het weekblad *The Philippines Free Press* van 6 juni en 25 juli, 1970. Voor Sumulong's gevangenneming, hetzelfde weekblad, 26 september 1970.

Volgens cijfers van de legerautoriteiten waren er 40 liquidaties van januari t/m juli 1967; een eigen telling leverde tussen mei 1968 en juni 1969 195 vermoorde burgers op, terwijl van januari t.m. augustus 1970 alleen al in de kernprovincies Pampanga en Tarlac 428 burgers vermoord werden waarvan 'meer dan de helft' om ideologische redenen.¹²

Niet alleen journalistiek, ook wetenschappelijk lijkt het mij verantwoord Centraal Luzon aan te duiden als een 'zone of terror', een beperkt deel van een maatschappij waar alle individuen actueel of potentieel betrokken zijn bij wat Walter noemt 'the process of terror'. Zij zijn betrokken, hetzij als leiders, uitvoerder of slachtoffers (actueel) hetzij als 'doel' (potentieel): een publiek dat door het vallen van het slachtoffer van bepaalde handelingen afgehouden of hiertoe juist aangezet moet worden ¹³.

Naast het terreurelement speelt ongetwijfeld de bedoeling, bepaalde sleutel personen te verwijderen een rol. Van lang niet alle 195 burgervermoorden tussen mei 1968 en juni 1969 zijn andere gegevens dan de naam en de plaats van de moord bekend. Toch is duidelijk dat bepaalde categorieën veel voorkomen. Er waren 22 gekozen ambtenaren (burgemeesters, dorpschouwen), 30 aangestelde ambtenaren (waarvan 23 politiemannen), 10 chauffeurs, 7 PC-informanten, 8 security guards, 6 hacienda-opzieners, vijf landbezitters met pachters, vijf veedieven en vijf 'boeren' bij. De meesten van hen bezetten q.q. een positie in een informanten- of alarmsysteem¹⁴, hetzij van de Huks, hetzij van de PC-Army. Voor mobiliseringsactiviteiten hebben leiders een zekere rust nodig, zodat informatie over de bewegingen van de tegenstander uiterst belangrijk zijn. Voor guerrilleros is dit zelfs een overlevingsvoorwaarde, voor de contra-guerrilla eveneens een voorwaarde voor slagen. Gezien de hierboven geschetste 'coëxistentie' kan men echter niet zonder meer stellen dat officiële gezagsdragers ook in feite als informant voor het officiële leger zullen optreden. Van chauffeurs (snelle interlokale communicatie!), security guards en hacienda-opzieners is dit nog minder zeker.

Terwijl de zelf uit Pampanga afkomstige president Macapagal (1961-65) zich over de 'coëxistentie' niet erg druk gemaakt had kondigde Marcos bij zijn optreden aan dat het nu maar eens uit moest zijn. Mede om de belangrijke

¹² De cijfers zijn achtereenvolgens ontleend aan *The Challenge of Central Luzon* door het Senaatscomité voor Nationale Defensie en Veiligheid, May 1967, p. 17; dagbladen, met name de *Manilla Times*; dit getal is zeer zeker te laag; *the Philippines Free Press*, 19 september 1970.

¹³ Walter, o.c. pp. 6 en 9 en passim.

¹⁴ J. A. A. van Doorn en W. J. Hendrix, *Ontsporing van geweld*, Rotterdam, 1970, pp. 165-6: in het informantensysteem treffen we betaalde informanten in een gesloten netwerk aan. Het systeem is sterk gemilitariseerd en zover mogelijk geprofessionaliseerd. Bij het alarmsysteem is de bevolking ingeschakeld, die 'verdachte elementen' moet signaleren.

kiezers van het gebied onder controle te krijgen probeerde Marcos alle mogelijke beheersingstechnieken uit. Onbetrouwbaar geachte lokale politiekorpsen kwamen onder PC-toezicht, grootscheepse 'oprol'-akties, de inzet van kleine 'strike forces', geen van alle hadden het gewenste resultaat, vaak zelfs het tegengestelde: het optreden van de militairen trof vaak mensen die tot dan toe niet actief betrokken waren bij de Hukbeweging en nu uit woede over diefstal, afpersing, afranseling, de dood van een verwant, de zijde van de Huks kozen. Ook de positieve maatregelen vanuit het centrum: lokale toepasselijkheidsverklaring van de landhervormingswet, verwijdering van een aantal bevoegdheden bij de militaire commandanten en overdracht daarvan aan burgemeesters en gouverneurs, 'civic action', uitdeling van fondsen aan de dorpsbesturen leverden het gewenste resultaat niet op. Voor de dorpsbevolking wezenlijke functies van de overheid zoals een onpartijdige rechtspraak, onpartijdige regulering van landbezitsrelaties werden, mede door het terreurklimaat, minder en minder goed vervuld. De sociale beheersing door het centrum van Centraal Luzon nam dan ook meer en meer af.

In dit kader wekt het weinig verwondering dat naast de 'legaal' geachte middelen ook terreur als sociale controle-middel werd ingeschakeld. Wapens waren sinds de oorlog in ruimen getale aanwezig in het gebied en talrijke haciendas hadden bewapende opzieners en bewakers. Tijdens de eerste Huk-opstand waren er burgerwachten geweest in vele dorpen, waarvan velen vijanden gemaakt hadden in hun eigen en naburige dorpen. Ex-Huks hadden soms wapens gekregen van de PC om zich te beschermen tegen wraakneming. In 1968 werd publiek wat in Centraal Luzon reeds lang bekend was: niet alle liquidaties werden door Huks bedreven, zoals door de PC werd gesteld. Ook aan de zijde van de gewapende macht opereerden para-militaire eenheden, veelal samengesteld uit ex-Huks en ex-misdadigers, bewapend door de PC en voorzien van PC-identificatiepapieren. Deze 'Monkees' (ter onderscheiding van de liquidatiegroepen van de Huks, die wegens hun lange haar 'Beatles' genoemd werden) zwerven door Centraal Luzon met als enige opdracht, bepaalde pro-Huk geachte personen te liquideren. Gezien hun illegaliteit is controle op hun activiteiten vrijwel niet mogelijk, zodat alle voorwaarden aanwezig zijn voor 'ontsporing van geweld'¹⁵ die opnieuw nieuwe recruten voor de opstandige beweging oplevert.

De meest recente techniek om het centrum greep te geven op de bevolking is een uitgewerkte versie van wat Van Doorn en Hendrix het 'alarmsysteem' noemen. De last van de strijd komt niet alleen op de dorpsbevolking te liggen omdat zij inlichtingen moet verstrekken over 'verdachte personen' (de alarmfunctie), ook moet zij mankracht leveren voor een door de PC bewapen-

¹⁵ Van Doorn en Hendrix hebben die voorwaarden uitvoerig geanalyseerd in hun boek met die titel, o.c. passim.

de dorpswacht (Barrio Self Defense Unit, BSDU) onder leiding van enkele PC-soldaten. Door te vragen om een BSDU, welke aanvraag in vele gevallen onder zware pressie geschiedt, kiest het dorp voor de goevernementszijde en zal dus aangevallen worden door de Huks en zich moeten verdedigen, aldus de theorie. De zwakte van de theorie blijkt te liggen in de premisse dat de Huks door de dorpsbevolking even 'vreemd' en 'vijandig' worden gevonden als het leger, de PC en de Monkees. Van de verwachte Huk-aanvallen kwam dan ook weinig: vele BSDU's lijken bemand door pro-Hukdorpingen, in een aantal gevallen schijnen de Huks de dorpingen uit hun moeilijke positie gered te hebben door ze toe te staan, BSDU's aan te vragen.

Terwijl de vele maatregelen vanuit het centrum de bewoners van Centraal Luzon zeker passief meer betrokken hebben bij de organen van de staat (Köbben) (tot een 'totale' betrokkenheid op leven en dood in het geval van de BSDU's) betekent dit geenszins een vergrote mobilisering ten behoeve van het nationale niveau in de zin die Van Doorn eraan geeft. Eerder veroorzaakt de activiteit vanuit het centrum een neerslaan van die mobilisering, resp. een gerichtheid op de Hukbeweging.

5, Mobilisering van wie ten behoeve van wie?

Tot nu toe hebben we grotendeels het gangbare spraakgebruik gevolgd en gesproken over mobilisering van boeren en pachters, door uit hun midden voortkomende leiders of door intellectuelen en politici van buiten de dorps-samenleving. Impliciet zijn we, ondanks enkele opmerkingen over de persoonlijke wijze van recruterende, over de rol van vriendschap en verwantschap, toch vaak uitgegaan van wat Landé de 'group theory of politics' heeft genoemd. Deze theorie gaat er in zijn ruimste formulering van uit dat 'individuals act in politics as members of categories, with a view to performing categorical functions or furthering categorical goals. They do so, it is assumed, because they perceive that through common action, designed to achieve the adoption by government of certain general policies of categorical applicability, all members of the category will benefit as individuals'¹⁶.

In veel gevallen zullen sociale categorieën formele belangengroepen vormen. Onderzoek in de Filippijnen leerde Landé dat er inderdaad talloze belangengroepen bestaan, maar dat deze zelden werkzaam zijn ten behoeve van al hun leden en veelal gezien moeten worden als 'the personal instruments of their leaders whose private interests receive first attention'¹⁷. Ook aan een aantal voorwaarden waaraan voldaan is in de Verenigde Staten en West Europa, waar de 'group theory' in zijn verschillende vormen ontwikkeld

¹⁶ Carl H. Landré, *Networks and Groups in Southeast Asia*, mimeogr. paper, March 1970, p. 3.

¹⁷ Landé, o.c., p. 34.

werd, zoals strikte en onpersoonlijke uitvoering van wetten, alsmede een niet-concurrerende verhouding tussen de leden van een categorie is in de Filippijnen niet voldaan. Zoals in par. 2 bleek worden wetten voor bepaalde personen en groepen wel, voor andere, behorend tot dezelfde categorie (bijv. pachters) niet van toepassing verklaard.

Ook de mogelijkheid dat personen niet de belangen van een categorie maar louter hun eigen persoonlijke belang vertegenwoordigen kan moeilijk in de 'group theory' ingebouwd worden. Voor een goed begrip van de Filippijnse politiek is dan ook een andere benadering noodzakelijk in plaats van, of in ieder geval naast de 'group' benadering.

Landé stelt voor, de politiek te bezien vanuit het begrip dyade. De politieke structuur kan dan opgebouwd gedacht worden uit verticale, leider-volgeling, dyaden en dyaden tussen gelijkwaardige partners in horizontale alliantie.¹⁸ Met betrekking tot de mobiliseringsproblematiek levert een dergelijke m.i. noodzakelijke verschuiving van theoretisch kader een aantal vragen op. In het kader van dit artikel kan niet meer gedaan worden dan enkele ervan te formuleren.

1 — Veel mobiliseringstheorieën gaan ervan uit dat er een categorisch omgrensbare hoeveelheid mensen is die voor een bepaalde 'issue' althans in theorie op de been gebracht zou kunnen worden. Men spreekt bv. over mobiliseringsgraad van een bepaalde sociale categorie, over sociale eenheden en hun onderdelen. Zonder het dyadische perspectief kunnen we echter niet verklaren waarom bepaalde pachters wel en andere niet voor landhervorming op de been te krijgen zijn, ja zelfs bepaalde personen 'klassebewust' handelen en landhervorming eisen als het hun pacht bij de ene eigenaar betreft, terwijl ze de 'klassebewuste' aktie tegenover een andere eigenaar, bij wie zij óók pachten, tegengaan.

2 — In hoeverre zijn 'categorische belangengroepen' als boerenbonden en de Huks opgebouwd uit horizontale dyaden tussen klasse-gelijken, van waaruit leiders opkomen die onder strenge ideologisch gebaseerde controle van onderaf staan? Of is ook binnen deze bewegingen in meer of mindere mate sprake van met elkaar allianties sluitende leiders, die hun persoonlijke volgelingschap in de beweging inbrengen? Is er ook binnen deze bewegingen sprake van patronage waarbij bepaalde leden toch weer bevoordeeld worden boven andere? (vgl. de discussie tussen B. Galjart en G. Huizer over de Braziliaanse boerenbonden, o.a. in het patronage-nummer van de *Gids*).¹⁹

3 — Kan een beweging die is opgebouwd uit leiders met hun volgelingschappen overgaan in één waarin de horizontale relaties tussen alle leden overheersen en de leiders slechts afgeleide macht hebben en controleerbaar zijn?

4 — Is het omgekeerde mogelijk? (vgl. de ontwikkeling van Commander Sumulong, par. 4).

¹⁸ Landé, o.c. passim en Carl H. Landé, *Leaders, Factions, and Parties*, Monograph Series no. 6, Southeast Asia Studies, Yale University, 1965 voor een uitgebreider behandeling van het dyadische model en overtuigend bewijs van de toepasbaarheid van dat model op de Filippijnse situatie.

¹⁹ *Sociologische Gids*, 16, 6, 1969, pp. 402-419.

Antwoord op deze en verwante vragen kan slechts via langdurige participerende observatie, met nadruk op de participatie, verkregen worden. Interviews met leiders kunnen een eerste indruk geven, maar voor bevestiging hiervan dienen persoonlijke netwerken van leiders gevolgd te worden.